

У статті представлено результати аналізу проблеми когнітивно-афективної природи інтуїції та визначення психологічних особливостей цих компонентів. Розглянуті дослідження проблеми інтуїції психологами (К. Юнг, Д. Канеман, К. Левін, Д. Майєрс, К. Роджерс, М. Чиксентмігаї), нейробіологами (А. Дамасіо, Д. Ілмен, М. Ліберман), фахівцями зі штучного інтелекту (Й. Бенжіо, Х. Глорот) розкривають механізми інтуїтивного пізнання, що відкриває нові можливості для його застосування у різних галузях людської діяльності.

Взаємодію когнітивних та афективних компонентів у формуванні та розвитку інтуїції вивчають сучасні вчені (Й. Отто, П. Грінвей, В. Зьонмес) які показують, що ефективність інтуїтивних рішень визначається досвідом та емоційним станом людини. Проявами когнітивно-афективної природи інтуїції є інтуїтивні рішення експертів, яким властиві спонтанність, когнітивна обробка та ефективне емоційне управління, що дає їм змогу діяти швидко та точно у критичних ситуаціях.

Мета статті – проаналізувати сучасні психологічні уявлення про когнітивно-афективну природу інтуїції.

Когнітивно-афективна природа інтуїції застосовується у професійних галузях: у бізнесі інтуїтивне ухвалення рішень дає змогу менеджерам реагувати на зміни нестабільного ринку; у медицині розуміння інтуїтивних процесів покращує діагностику та лікування пацієнтів, коли потрібне швидке прийняття рішень; у галузі штучного інтелекту та машинного навчання розуміння інтуїтивних процесів може призвести до створення більш сучасних та адаптивних систем.

Висновки полягають у тому, що проаналізовані дослідження нейробіологів, психологів, економістів, фахівців зі штучного інтелекту пов'язані з дослідженнями когнітивно-афективної природи інтуїції. Показано, що цей напрям важливий для розвитку сучасної психологічної теорії та практики; сприяє поглибленню розуміння розумових процесів, емоцій та поведінки. Ці дослідження допомагають інтегрувати різні аспекти когнітивної та афективної психології, удосконалити клінічні та освітні методи, а також сприяють міждисциплінарній співпраці.

Ключові слова: інтуїція, когнітивний аспект, афективний аспект, знання, емоції, досвід, судження, прийняття рішень.

The article presents the results of the analysis of the problem of the cognitive-affective nature of intuition and the determination of the psychological features of these components. Considered studies of the problem of intuition by psychologists (C.G. Jung, D. Kahneman, K. Lewin, D. Myers, C. Rogers, M. Csikszentmihai), neurobiologists (A. Damasio, D. Eagleman, M. Lieberman), specialists in artificial intelligence (Y. Bengio, X. Glorot) reveal the mechanisms of intuitive cognition, which opens up new opportunities for its application in various fields of human activity.

The interaction of cognitive and affective components in the formation and development of intuition is studied by modern scientists (J. Otto, P. Greenway, V. Sónmez) and show that the effectiveness of intuitive decisions is determined by a person's experience and emotional state. Manifestations of the cognitive-affective nature of intuition are the intuitive decisions of experts, which are characterized by spontaneity, cognitive processing and effective emotional management, which allows them to act quickly and accurately in critical situations.

The purpose of this article is to analyze modern psychological ideas about the cognitive-affective nature of intuition.

The cognitive-affective nature of intuition is used in professional fields: in business, intuitive decision-making allows managers to respond to changes in an unstable market; in medicine, understanding intuitive processes improves diagnosis and treatment of patients when quick decision-making is required; in the field of artificial intelligence and machine learning, understanding intuitive processes can lead to the creation of more modern and adaptive systems.

The conclusions are that the analyzed studies of neurobiologists, psychologists, economists, experts in artificial intelligence are related to studies of the cognitive-affective nature of intuition. It is shown that this direction is important for the development of modern psychological theory and practice; promotes a deeper understanding of mental processes, emotions and behavior. These studies help integrate different aspects of cognitive and affective psychology, improve clinical and educational methods, and promote interdisciplinary collaboration.

Key words: intuition, cognitive aspect, affective aspect, knowledge, emotions, experience, judgment, decision-making.

УДК 159. 923.2:330.33.01
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2024.61.15>

Чернявська Т.П.

д.психол.н., професор,
професор кафедри диференціальної
і спеціальної психології
Одеський національний університет
імені І.І. Мечникова

Вступ. Дослідження когнітивно-афективної природи інтуїції займає важливе місце у сучасній психології, відкриваючи нові горизонти для розвитку її теорії та практики. Інтуїція як складний, багатограний та комплексний феномен значно впливає на наші судження і рішення, особливо в ситуаціях, де інформація обмежена або часу для аналізу недостатньо. Розуміння того, як працює інтуїція, допомагає нам глибше зрозуміти механізми, що лежать в основі швидких і найчастіше правильних

рішень. Це збагачує теорію і практику прийняття рішень та поглиблює знання у галузі когнітивної психології та психології емоційної сфери особистості.

Інтуїція проявляється як результат взаємодії накопиченого досвіду та знань з емоційними реакціями та почуттями. Ця взаємодія допомагає створенню цілісніших моделей людського мислення, що, своєю чергою, сприяє розширенню та поглибленню існуючих психологічних теорій.

У клінічній психології знання про когнітивно-афективну природу інтуїції виявляються безцінними. Терапевти можуть краще зрозуміти внутрішні процеси своїх клієнтів, які часто спираються на інтуїцію під час вирішення особистих проблем. Це розуміння може призвести до розроблення нових терапевтичних методів, які більш ефективно враховують інтуїтивні процеси і, отже, підвищують якість психологічної допомоги.

В освітньому та професійному середовищі розуміння інтуїції сприяє розробленню ефективних методів навчання та підготовки фахівців. У таких галузях, як медицина, юриспруденція, менеджмент та бізнес, інтуїтивні навички мають вирішальне значення. Дослідження механізмів інтуїції дає змогу створити програми тренінгу, спрямовані на розвиток цих навичок, що, зрештою, підвищує професійну компетентність.

Інтуїція є міждисциплінарним поняттям, що викликає інтерес у психологів (К. Юнг, Д. Канеман, К. Левін, Д. Майерс, К. Роджерс, М. Чиксентмігаї та ін.) [13; 3; 14; 16; 19; 6], нейробіологів (А. Дамасіо, Д. Іглмен, М. Ліберман та ін.) [8; 2; 15], сучасних філософів (Д. Чалмерс, Д. Деннетт та ін.) [7; 9], економістів, фахівців у галузі менеджменту і бізнесу (П. Друкер, Д. Айзенберг, Д. Ньюстром, К. Девіс та ін.) [1; 12; 17] та фахівців у галузі штучного інтелекту (Й. Бенжіо, Х. Глорот та ін.) [11].

Актуальність психологічного дослідження когнітивно-афективної природи інтуїції полягає у сприянні інтеграції знань із різних галузей, що веде до більш глибокого та багатогранного розуміння цього складного явища. Отже, інтуїція стає ключовим елементом у розвитку сучасної психології та розширенні наших знань про людське мислення.

Виклад основного матеріалу. Дослідження когнітивно-афективної природи інтуїції здійснюється відповідно до науково-дослідницької роботи кафедри диференціальної та спеціальної психології Одеського національного університету імені І.І. Мечникова в рамках комплексної наукової теми «Дослідження психологічного здоров'я особистості: саноцентричний підхід».

Метою статті є аналіз сучасних психологічних уявлень про когнітивно-афективну природу інтуїції.

Завдання дослідження:

1) здійснити теоретичний огляд проблеми когнітивно-афективної природи інтуїції та визначити її психологічні особливості;

2) виявити актуальні підходи до вивчення проблеми когнітивно-афективної природи інтуїції.

Для досягнення мети дослідження були використані такі методи: аналіз, синтез, порівняння, узагальнення і системна обробка акту-

альної наукової літератури з досліджуваної проблеми.

Психологічні особливості інтуїції вивчали іноземні та вітчизняні психологи К. Юнг, Д. Канеман, К. Левін, Д. Майерс, К. Роджерс, В. О. Татенко, Т. П. Чернявська, М. Чиксентмігаї та ін. [13; 3; 14; 16; 19; 4; 5; 6], результати досліджень яких показали, що інтуїція має як когнітивну, так і афективну природу, емоції можуть впливати на інтуїцію, а саме на те, як ми сприймаємо інформацію, оцінюємо ризики, робимо вибір та приймаємо рішення в умовах змін та невизначеності.

К. Юнг уважав інтуїцію однією з чотирьох основних психологічних функцій поряд із мисленням, відчуттям та почуттям. Інтуїтивний стиль за К. Юнгом можна порівняти з даром бачити невидиме, передбачати майбутнє і вловлювати сутність речей без детального аналізу. Інтуїтивні люди, на його думку, завжди орієнтовані на можливості та потенціал; вони, мов навігатори, здатні бачити не лише те, що є зараз, а й те, що може статися в майбутньому; їхні рішення часто базуються на внутрішніх відчуттях, ідеях та уявленнях, які виникають ніби нізвідки [13].

Д. Майерс показав велику цінність інтуїції як інструмента для швидкого і несвідомого прийняття рішень. На його думку, інтуїція може бути корисною для швидкої оцінки ситуацій та ухвалення рішень за умов обмеженої інформації. Проте він застерігав, що інтуїція може бути небезпечною, особливо якщо вона базується на упередженнях або обмеженому досвіді [16]. Це може призводити до викривлених міркувань і хибних висновків, особливо у складних або неоднозначних ситуаціях. Тому інтуїтивні рішення треба перевіряти емпірично.

Вивчення когнітивної природи інтуїції є важливою проблемою у сучасній психології, і видатні психологи зробили значний внесок у цю галузь дослідження (С. Епштейн, Д. Канеман, Д. Канеман, А. Тверські, М. Ліберман, Е. Садлер-Сміт та ін.) [10; 3; 23; 15; 20].

С. Епштейн у одноосібній частині під назвою «Інтуїція з точки зору когнітивно-експериментальної теорії Я» у монографії «Інтуїція у судженнях та прийнятті рішень» стверджує, що інтуїції надається стільки різних значень, деякі протилежні іншим, що виникає питання, чи має цей термін узагалі якесь значення. На його думку, мабуть, не існує єдиної концепції, яка б узгоджено охоплювала різні погляди на інтуїцію. Останнє підказує досліднику, що, по-перше, це є однією з можливостей; по-друге, інша можливість полягає у тому, що існує значуща конструкція, яка може асимілювати всі дійсні риси, які були приписані інтуїції у рамках єдиної адаптивної системи обробки інформації [10].

Д. Канеман, лауреат Нобелівської премії (2002) з економіки за дослідження економіч-

ної поведінки людей, відомий своєю експериментальною роботою у галузі когнітивної психології та інтуїтивного мислення. У книзі «Мислення, швидке та повільне» Д. Канеман описує дві системи мислення: «систему 1» (швидке, інтуїтивне мислення) і «систему 2» (повільне, аналітичне мислення). Результати його роботи підкреслюють, як інтуїція може бути швидкою та ефективною, але одночасно схильна до певних помилок [3].

М. Ліберман припускає, що неявні процеси навчання є основою соціальної інтуїції. Цю гіпотезу підтверджують концептуальна схожість між неявним навчанням та соціальною інтуїцією, а також дані нейровізуалізації, нейрофізіології та нейроанатомії. Дослідник дійшов висновку, що паралельні, але різні процеси судження та прийняття рішень виявляються на соціальному, когнітивному та нейронному рівнях. Він вважає, що навіть найінтелектуальніші операції залежать від інтуїтивних компонентів, які допомагають відчувати правильність чи неправильність, вибирати та відкидати серед чисельних значень [15].

Афективна природа інтуїції, що включає взаємодію емоцій та підсвідомих процесів у прийнятті рішень, була предметом дослідження багатьох відомих нейробіологів та психологів (А. Дамасіо, Д. Канеман, А. Тверські та ін.) [8; 23].

А. Дамасіо, відомий нейробіолог і психолог, значно сприяв розумінню ролі емоцій в інтуїтивному мисленні. Учений описує, як емоційний стан впливає на судження та прийняття рішень та поведінку, підкреслюючи, що емоції та почуття є невід'ємною частиною інтуїтивних процесів і відіграють ключову роль у реакціях людей на різні ситуації [8].

Д. Канеман разом зі своїм колегою А. Тверські досліджували когнітивні упередження та евристики, що впливають на судження та процес прийняття рішень. На основі результатів своїх експериментальних досліджень учені наголошують, що швидке мислення часто опирається на емоції та миттєві враження, що робить його важливим складником інтуїції [23].

Інтуїція виникає завдяки складній взаємодії когнітивних та емоційних процесів. Ефективність інтуїтивних рішень часто визначається досвідом та емоційним станом людини. Наприклад, стрес і тривога можуть спотворювати інтуїтивні судження, тоді як спокій і впевненість сприяють більш точним інтуїтивним рішенням.

Цікавим прикладом взаємодії когнітивних та афективних компонентів є феномен «інтуїтивного експерта». Ці фахівці, такі як хірурги, пілоти або спортсмени вищих досягнень, мають здатність приймати вірні рішення в критичних ситуаціях завдяки гармонійній

інтеграції когнітивного досвіду та емоційного регулювання. Їхні інтуїтивні рішення здаються миттєвими та точними, але насправді вони спираються на багаторічний досвід та навички управління емоціями. Інтуїтивні експерти мають здатність моментально аналізувати ситуацію і вибирати найкращий курс дій завдяки довгостроковій практиці та глибокому розумінню своєї галузі. Наприклад, хірург може швидко визначити, яке втручання необхідне, ґрунтуючись на попередньому досвіді та вмільому контролі своїх емоцій у стресовій ситуації. Пілот, зіткнувшись із раптовою технічною проблемою, може інтуїтивно вибрати правильні дії, щоб забезпечити безпеку польоту завдяки багаторічним тренуванням та навичкам управління своїми реакціями. Спортсмен, змагаючись на високому рівні, може миттєво ухвалити правильне рішення на полі або на майданчику, покладаючись на роки тренування та здатність зберігати спокій під тиском. Отже, інтуїтивні рішення експертів, незважаючи на спонтанність, є результатом глибокої когнітивної обробки та ефективного емоційного управління, що дає їм змогу діяти швидко і точно в критичних ситуаціях.

Взаємодію когнітивних та афективних компонентів у формуванні та розвитку інтуїції вивчають сучасні вчені (Й. Отто, П. Грінвей, В. Зьонмез та ін.) [18; 22].

В. Зьонмез у своїй авторській моделі виділяє освітні цілі, які включають чотири ключові компоненти: когнітивний, афективний, психомоторний та інтуїтивний. Учений виявив, що між цими компонентами існує значна позитивна кореляція у результатах навчання, що підтверджує їх взаємопов'язаність. Ці дані також підтримують гіпотезу про те, що всі сфери поведінки кодуються та вивчаються мозком як єдине ціле. Отже, під час вивчення когнітивної поведінки людина одночасно засвоює пов'язані з нею психомоторні, афективні та інтуїтивні моделі поведінки. Дослідження В. Зьонмез показують, що когнітивний компонент охоплює інтелектуальні навички та знання, які учні набувають у процесі навчання. Афективний компонент стосується емоцій, установок та цінностей, що впливають на мотивацію та ставлення до навчання. Психомоторний компонент включає фізичні навички та координацію рухів, які необхідні для виконання певних завдань. Інтуїтивний компонент пов'язаний із внутрішнім розумінням та здатністю приймати швидкі рішення на основі накопиченого досвіду [22].

Взаємозв'язок між цими компонентами означає, що для ефективного навчання необхідний багатофакторний підхід, що включає когнітивні, афективні, психомоторні та інтуїтивні аспекти особистості, сприяючи їх взаємопов'язаному розвитку та засвоєнню. Наприклад, під

час навчання математиці важливо розвивати когнітивні здібності та враховувати емоційний стан учнів, їх фізичну активність і здатність до інтуїтивного розуміння завдань. Це інтегративне розуміння освітніх цілей допомагає створити цілісну й ефективнішу систему навчання, що сприяє всебічному розвитку учнів.

Й. Отто та П. Грінвей досліджують інтуїтивний стиль як явище, що відображає індивідуальні відмінності і включає когнітивні, афективні та соматичні процеси. Вони стверджують, що цей стиль можна використовувати для розуміння різниці між людьми у різних професійних сферах, таких як управління, бізнес, освіта та інші галузі. Однак, на думку авторів, інтегративне функціонування цих процесів у рамках інтуїтивного стилю ще недостатньо вивчене. Вони підкреслюють, що інтуїтивний стиль є комплексним досвідом, у якому переплітаються розумові процеси, емоційні реакції та тілесні відчуття [18].

У контексті управлінської діяльності інтуїтивний стиль може виявлятися у здатності керівників швидко приймати рішення на основі неповної інформації, покладаючись на свій попередній досвід та внутрішні відчуття. У бізнесі інтуїтивний стиль може допомогти підприємцям угадувати ринкові тенденції та приймати ризиковані, але потенційно вигідні рішення. В освіті інтуїтивний підхід може сприяти більш гнучкому та креативному підходу до навчання та взаємодії з учнями.

Проте, незважаючи на очевидну значущість інтуїтивного стилю у різних професійних сферах, Й. Отто та П. Грінвей відзначають, що ще потрібно багато досліджень, щоб повністю зрозуміти, як когнітивні, афективні та соматичні процеси взаємодіють та інтегруються у цьому стилі. Вони закликають до подальшого вивчення цього питання, щоб краще зрозуміти, як інтуїтивний стиль може бути оптимізований та використаний для поліпшення професійної діяльності у різних галузях [18].

Висновки. Дослідження когнітивно-афективної природи інтуїції має величезне значення для розвитку сучасної психологічної теорії та практики, особливо в умовах стрімкого світу, що змінюється, який стикається з глобальними викликами, такими як пандемія, військові конфлікти та повоєнне відновлення.

Інтуїція є складним і багатогранним феноменом, який включає взаємодію когнітивних та афективних компонентів. Сучасні дослідження продовжують розкривати механізми інтуїтивного мислення, що відкриває нові можливості для його застосування у різних галузях людської діяльності.

Дослідження когнітивно-афективної природи інтуїції сприяє значному прогресу у поглибленні розуміння розумових процесів, емоцій та поведінки. Ці дослідження допома-

гають інтегрувати різні аспекти когнітивної та афективної психології, удосконалювати клінічні й освітні методи, разом із цим сприяти міждисциплінарній співпраці.

Практичне застосування знань про когнітивно-афективну природу інтуїції має широкі перспективи. У бізнесі інтуїтивне ухвалення рішень дає змогу керівникам швидко реагувати на зміни ринку, що особливо важливо в умовах нестабільності. У медицині розуміння інтуїтивних процесів може суттєво покращити діагностику та лікування пацієнтів, особливо коли потрібне швидке прийняття рішень. У галузі штучного інтелекту та машинного навчання розуміння інтуїтивних процесів може призвести до створення більш сучасних та адаптивних систем.

Вивчення когнітивно-афективної природи інтуїції не лише поглиблює наше розуміння людського мислення та поведінки, а й відкриває нові горизонти для застосування цих знань у найрізноманітніших сферах – від бізнесу та медицини до освіти та технологій.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Друкер П. Ефективний керівник / пер. з англ. Р. Макової. Київ : КМ-БУКС, 2018. 248 с.
2. Іглмен Д. Секрети нейропластичності. Як мозок адаптується до нових викликів / пер. з англ. А. Калинюк. Київ : Наш Формат, 2022. 304 с.
3. Канеман Д. Мислення швидке й повільне. Київ : Наш Формат. 2017. 480 с.
4. Татенко В.О. Колективна інтуїція у прогнозуванні соціальних явищ : монографія. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2023. 100 с.
5. Чернявська Т.П. Управління інтуїцією: ресурс успішності лідерів бізнесу. *Теорія і практика управління соціальними системами*. 2010. № 3. С. 91–97.
6. Чиксентмігаї М. Потік. Психологія оптимального досвіду (переживання) / пер. з англ. Г. Луїс. Харків : Клуб Сімейного Дозвілля, 2017. 358 с.
7. Chalmers D.J. Consciousness and Its Place in Nature. *Philosophy of mind: classical and contemporary readings* (ed.). New York: Oxford University Press, 2002. 46 p.
8. Damasio A.R. Descartes' error: Emotion, reason, and the human brain. New York: Quill. 2000. 334 p.
9. Dennett D.C. Kinds of minds: Toward an understanding of consciousness. New York: Basic Books; Illustrated edition. 1997. 184 p.
10. Epstein S. Intuition from the Perspective of Cognitive-Experiential Self-theory. In H. Plessner, C. Betsch, & T. Betsch (Eds.) *Intuition in Judgment and Decision Making*. New York: Lawrence Erlbaum, 2008. pp. 23-37.
11. Glorot X., Bengio Y. Understanding the difficulty of training deep feedforward neural networks. In Proceedings of the Thirteenth International Conference on Artificial Intelligence and Statistics, 2010. P. 249–256.
12. Isenberg D.J. How senior managers think. *Harvard Business Review*. Vol. 62. 1984. P. 81–86.
13. Jung C.G. The archetypes and the collective unconscious. London: Routledge, 2014. 301 p.

14. Lewin K. A dynamic theory of personality. New York, 1985. 286 p.
15. Lieberman M.D. Intuition: A Social Cognitive Neuroscience Approach. *Psychological Bulletin*. 2000, Vol. 126, No. 1. P. 109–137.
16. Myers D.G., Intuition: It's Powers and Perils. New Haven, CT: Yale University Press, 2002. 322 p.
17. Newstrom D.V., Davis K. Organizational Behavior. Human Behavior at Work. University of Minnesota, Duluth. Arizona State University. 1992. 447 p.
18. Otto J.S., Greenway P. The integrative functioning of aspects of cognitive, affective and somatic processes in the experience of intuitive style. *Personality and Individual Differences*. 2016. Vol. 88. P. 129–133.
19. Rogers C. On Becoming a Person: A Therapist's View of Psychotherapy. Boston New York. Harper One. 1995. 420 p.
20. Sadler-Smith E. The Intuitive Mind: Profiting From the Power of Your Sixth Sense. New Jersey, USA: John Wiley & Sons. 2010. 336 p.
21. Sinclair M., Ashkanasy N.M. Intuition: myth or a decision-making tool? *Manag. Learn.* 2005. Vol. 36. P. 353–370.
22. Sönmez V. Association of cognitive, affective, psychomotor and intuitive domains in education, Sönmez Model. *Universal Journal of Educational Research*, 2017. Vol. 5(3). P. 347–356.
23. Tversky A., Kahneman D. Extensional versus intuitive reasoning: the conjunction fallacy in probability judgment. *Psychol. Rev.* 1983. Vol. 90, 1983. P. 543–562.